

SCIENTIFIC COMMITTEE / BİLİMSEL KOMİTE

CATHERINE BALMELLE (CNRS PARIS-FRANSA/FRANCE), JEAN-PIERRE DARMON (CNRS PARIS-FRANSA/FRANCE), MARIA DE FÁTIMA ABRAÇOS (UNIVERSITY NOVA OF LISBON – PORTEKİZ/PORTUGAL), MARIA DE JESUS DURAN KREMER (UNIVERSITY NOVA OF LISBON – PORTEKİZ/PORTUGAL), MICHEL FUCHS (LAUSANNE UNIVERSITY – İSVİÇRE/SWISS), KUTALMIŞ GÖRKAY (ANKARA ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), ANNE-MARIE GUIMIER-SORBETS (AIEMA – FRANSA/FRANCE), WERNER JOBST (AUSTRIAN ACADEMY OF SCIENCES – AVUSTURYA/AUSTRIA), İ. HAKAN MERT (BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), MARIA LUZ NEIRA JIMÉNEZ (UNIVERSIDAD CARLOS III DE MADRID - İSPANYA- SPAIN), ASHER OVADIAH (TEL AVIV UNIVERSITY – İSRAİL/ISRAEL), MEHMET ÖNAL (HARRAN ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), DAVID PARRISH (PURDUE UNIVERSITY – A.B.D./U.S.A), GÜRÇAN POLAT (EGE ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), MARIE-PATRICIA RAYNAUD (CNRS PARIS – FRANSA/FRANCE), DERYA ŞAHİN (BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), MUSTAFA ŞAHİN (BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), Y. SELÇUK ŞENER (GAZİ ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), EMİNE TOK (EGE ÜNİVERSİTESİ – TÜRKİYE), PATRICIA WITTS (AIEMA- BİRLEŞİK KRALLIK/UNITED KINGDOM), LİCİNIA N.C. WRENCH (NEW UNIVERSITY OF LISBON – PORTEKİZ/PORTUGAL)

OFFPRINT / AYRIBAŞIM

JMR

Volume 11

2018

Bursa Uludağ University Press
Bursa Uludağ University Mosaic Research Center
Series - 3
JMR - 11

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Yusuf ULCAY

AIEMA TÜRKİYE

Mustafa ŞAHİN

Derya ŞAHİN

Hazal ÇITAKOĞLU / Nur Deniz ÜNSAL

JMR PERIODICAL

Mustafa ŞAHİN

Derya ŞAHİN

Hazal ÇITAKOĞLU / Nur Deniz ÜNSAL / Serap ALA

BOARD OF REFEREES OF THIS VOLUME

Maria de Fátima ABRAÇOS, Babür M. AKARSU, José Mª ÁLVAREZ MARTÍNEZ, Mordechai AVIAM, Jesús BERMEJO TIRADO, Ahmet BİLİR, Lilian BROCA, Birol CAN, Jean-Pierre DARMON, Maria de Jesus DURAN KREMER, Nurit FEIG, Michel FUCHS, Marco GIUMAN, Kutalmış GÖRKAY, Gian Luca GRASSIGLI, Michael GREENHALGH, Lih HABAS, Işıl Rabia İŞIKLIKAYA-LAUBSCHER, Maria Luz Neira JIMÉNEZ, Liora KOLSKA-HOROWITZ, Maja KRAMER, Filomena LIMÃO, Jason LUNDOCK, M. Justino P. MACIEL, İbrahim Hakan MERT, Demetrios MICHAELIDES, Guadalupe López MONTEAGUDO, Eric MORVILLEZ, Elda OMARI, Asher OVADIAH, Mehmet ÖNAL, Aysegül ÖZBEK, Hatice PAMİR, David PARRISH, Víctor REVILLA CALVO, Valeria RIVANO, Brigitte STEGER, Derya ŞAHİN, Jesús Bermejo TIRADO, Sebastián VARGAS VÁZQUEZ, Patricia WITTS, Will WOOTTON, Licinia N.C. WRENCH

AIEMA - Türkiye is a research center that aims to study, introduce and constitute a data bank of the mosaics from the ancient times to the Byzantine period. The best presentation of the mosaics of Turkey is the ultimate goal of this center functioning depending on AIEMA. A data bank of Turkey mosaics and a corpus including Turkey mosaics are some of the practices of the center. Additionally, this center also equips a periodical including the art of ancient mosaics and original studies namely JMR.

The JMR (Journal of Mosaic Research) is an international journal on mosaics, annually published by the Bursa Uludağ University Mosaic Research Center. The aim of this journal is to serve as a forum for scientific studies with critical analysis, interpretation and synthesis of mosaics and related subjects. The main matter of the journal covers mosaics of Turkey and other mosaics related to Turkey mosaics. Besides, the journal also accommodates creative and original mosaic researches in general. Furthermore, together with articles about mosaics, the journal also includes book presentations and news about mosaics.

JMR is a refereed journal. The manuscripts can be written in English, German, French or Turkish. All authors are responsible for the content of their articles.

JMR is indexed as a full text by EBSCO since 2009; by TÜBİTAK - ULAKBİM Social Sciences Databases since 2014 and by Clarivate Analytics (Thomson Reuters) - Emerging Sources Citation Index (ESCI) since 2016. Articles are published with DOI number taken by Crossref.

JMR is published each year in November.

It is not allowed to copy any section of JMR without the permit of Mosaic Research Center. Each author whose article is published in JMR shall be considered to have accepted the article to be published in print and electronic version and thus have transferred the copyrights to the Journal of Mosaic Research.

The abbreviations in this journal are based on German Archaeological Institute publication criteria, Bulletin de l'Association internationale pour l'Etude de la Mosaïque antique, AIEMA - AOROC 24.2016, La Mosaïque Gréco-Romaine IX and Der Kleine Pauly.

Journal of Mosaic Research

ISSN 1309-047X

E-ISSN 2619-9165

Nato Cad. No: 14 Kat: 1

12.matbaa

34418 Seyrantepe / Kağıthane-İstanbul

Tel: +90 (212) 281 25 80; www.onikincimatbaa.com

Certificate No: 33094

Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları

Bursa Uludağ Üniversitesi Mozaik Araştırmaları Merkezi

Serisi - 3

JMR - 11

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
University Rector / Rektör

AIEMA TÜRKİYE

Director / Direktör

Associated Director / Yardımcı Direktör

Yönetim Kurulu Üyesi / Board Member

JMR SÜRELİ YAYINI

Editor / Editör

Assistant Editor - Redaction / Yardımcı Editör - Redaksiyon

Journal Secretaries / Dergi Sekreterleri

BU DERGİNİN HAKEM KURULU

AIEMA - Türkiye, Antik Çağ'dan Bizans dönemine kadar uzanan zaman süreci içerisindeki mozaikler hakkında bilimsel çalışmalar yapmayı, bu mozaikleri tanıtmayı ve söz konusu mozaikler hakkında bir mozaik veri bankası oluşturmayı amaçlayan bir araştırma merkezidir. AIEMA'ya bağlı olarak, Türkiye mozaiklerinin en iyi şekilde sunumu, bu merkezin işleminin nihai hedefidir. Türkiye mozaik veri bankası ve Türkiye mozaiklerini de içeren bir Corpus hazırlanması çalışmaları, merkezin faaliyetlerinden bazılarıdır. Ayrıca, merkezin, antik mozaikler hakkında özgün çalışmaları içeren JMR (Journal of Mosaic Research) adında bir süreli yayını vardır.

JMR (Journal of Mosaic Research) Dergisi, her yıl Bursa Uludağ Üniversitesi Mozaik Araştırmaları Merkezi tarafından, mozaikler konusunda yayınlanan uluslararası bir dergidir. Bu derginin amacı, mozaikler hakkında eleştirel bir analiz, yorumlama, mozaik ve onunla ilgili konuların sentezi ile bilimsel çalışmalar için bir platform oluşturmaktır. Derginin temel konusu, Türkiye mozaikleri ve Türkiye mozaikleriyle ilişkili mozaiklerdir. Bunun yanında, dergi yaratıcı ve özgün mozaik araştırmaları içeren diğer mozaiklerle ilgili makaleleri de kabul etmektedir. Ayrıca dergide, mozaikler hakkındaki makalelerle birlikte, kitap tanıtımları ve haberler de bulunmaktadır.

JMR hakemli bir dergidir. Makaleler İngilizce, Almanca, Fransızca ve Türkçe dillerinde yazılabilir. Dergide yayınlanan makalelerin sorumluluğu makale sahiplerine aittir.

JMR, 2009 yılından itibaren EBSCO tarafından tam metin olarak, 2014 yılından itibaren TÜBİTAK - ULAKBİM Sosyal Bilimler veri tabanları tarafından ve 2016 yılından itibaren ise Clarivate Analytics (Thomson Reuters) - Emerging Sources Citation Index (ESCI) tarafından taranmaktadır. Makaleler, Crossref'ten alınan DOI numarası ile yayınlanmaktadır.

JMR, her yıl Kasım ayında yayınlanmaktadır.

Mozaik Araştırmaları Merkezinin izni olmaksızın JMR'nin herhangi bir bölümünün kopya edilmesine izin verilmez. JMR'de makalesi yayınlanan her yazar makalesinin elektronik ve basılı halinin yayınlanmasını kabul etmiş, böylelikle telif haklarını JMR'ye aktarmış sayılır.

Bu dergideki makalelerde kullanılacak olan kısaltmalar Alman Arkeoloji Enstitüsü yayın kuralları, Bulletin de l'Association internationale pour l'Etude de la Mosaïque antique, AIEMA - AOROC 24.2016, La Mosaïque Gréco Romaine IX ve Der Kleine Pauly dikkate alınarak yapılmıştır.

For detailed information please visit website / Detaylı bilgi için lütfen web sitesini ziyaret ediniz:

<http://arkeoloji.uludag.edu.tr/JMRe/>

Address / Adres:

Bursa Uludağ University / Bursa Uludağ Üniversitesi

Faculty of Art and Sciences / Fen Edebiyat Fakültesi

Department of Archaeology / Arkeoloji Bölümü

16059 - Görükle / BURSA - TÜRKİYE

Tel & Fax: + 90 224 2941892

E.mail : mosaicsjournal@gmail.com

aiematurkey@uludag.edu.tr

Facebook: @journalofmosaicresearch

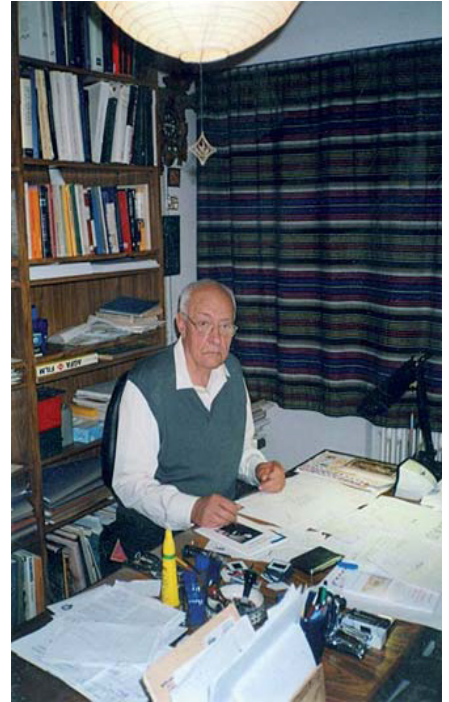
Instagram: @journalofmosaicresearch

Twitter: @mosaicresearch

José María Blázquez Martínez in memoriam (1926-2016)

José María Blázquez Martínez (Professor of Ancient History and Fellow of the Spanish Royal Academy of History) passed away on March 26, 2016, in the city of Madrid (Spain) after a full life devoted to teaching, scientific research and the spread of antiquity; and leaving all of us -who have had the immense fortune to enjoy his mastership and overwhelming personality-, with an immense sadness.

Prof. Blázquez graduated in Philosophy and Letters from the University of Salamanca in 1951 and defended his PhD in the Complutense University of Madrid in 1956. During the next decade, Prof. Blázquez continued his training under the supervision of Prof. Pallottino at the University of La Sapienza in Rome and, granted by the DAAD, at the University of Marburg, under the supervision of Prof. Matz and Prof. Drerup. Subsequently he made other successful research stays at the University of Tel Aviv, the British Academy of Rome, the University of Catania, and in the German Archaeological Institute branches at Istanbul, Damascus and Riyadh. In this regard, Prof. Blázquez always defended the importance of international networks that, through academic contact with other schools and colleagues, conceived as essential for personal development and the progress of scientific research.

After this intense formative period, José María Blázquez obtained a position as Professor of Ancient History at the University of Salamanca (1966-) and shortly after at the Complutense de Madrid (1969-), where he was designated as Professor Emeritus. At the same time, he was an active member of the former Institute of Archaeology "Rodrigo Caro" (CSIC), that he directed during more than ten years (1973-1985). Finally, in recognition to his academic trajectory, Professor Blázquez was elected as a Fellow of the Spanish Royal Academy of History. In all these institutions Prof. Blázquez developed a brilliant contribution to the promotion of Ancient History in Spain, especially important was his capacity for mentoring (he supervised more than 40 PhDs during his academic life) large teams of teachers and researchers, that obtained several tenured positions in different universities and academic institutions. He was also a prolific author publishing many handbooks and monographs that are authentic milestones in history the Spanish scholarship (i. e. *La Romanización, Historia social y económica. La España Romana. Economía de la Hispania romana*, Bilbao, 1978, *Historia de España Antigua, I. Protohistoria*, Madrid, 1980; *Historia de España Antigua II. Hispania romana*, Madrid, 1978). Largely influential was also his leadership in the direction of the scientific journals as *Archivo Español de Arqueología* (1973-1987) and *Gerión* (1983-2010). In addition, Prof. Blázquez directed numerous archaeological excavations at Caparra (Cáceres), Cástulo (Jaén), La Loba (Fuenteovejuna, Córdoba), and in the Monte Testaccio (Rome).

By virtue of its training and its wide perspective, Prof. Blázquez's research trajectory was the reflection of the scientist dedicated to the study of antiquity, with a masterful management of

diverse written and archaeological sources, always connected with current intellectual debates of all social and human sciences. During his career published more than 37 books, acting of editor in other 9 monographs. He also published 234 articles in the most prestigious, both Spanish and International, scientific journals and several chapters in collective volumes. His research interests covered multiples areas on the study of antiquity: the Phoenician and Greek colonization of the Western Mediterranean, the Late Iron Age communities of the Iberian Peninsula, the study of Pre-Roman religions, the Impact of primitive Christianity in the Late Roman Empire, and, of course, the ancient economy of Roman Spain, with an special focus on the exports of *Baetican* olive oil.

Finally, we would like to highlight his research on Roman mosaics, whose first publication dates from 1975 - "Arte y Sociedad en los mosaicos del Bajo Imperio" [Art and Society in the mosaics of the Late Roman Empire] *Bellas Artes* 75, 1975, pp. 18-25 -soon followed by- "Mosaicos romanos del Bajo Imperio" [Roman mosaics of the Late Empire], *Archivo Español de Arqueología* 50-51, 1977, pp. 269-293., In this regard, Prof. Blázquez continued the a research line previously initiated by his teacher Prof. Antonio García y Bellido. Since 1976 to 1996, Prof. Blázquez promoted and directed the Corpus of Mosaics of Spain, within the framework of the international project sponsored by the AIEMA. Through this monumental labor, Prof. Blázquez contributed to establish the study of Roman mosaics as an authentic sub-discipline in the field of the Spanish Classical archaeology.

The obtention of several I+D Research projects, funded in competitive calls by the Spanish Ministry of Science (acting as Principal Investigator from 1976 to 1997) and an International Project of the Joint Hispanic-American Committee, with the University of West-Lafayette, Purdue (Indiana-USA), allowed Prof. Blázquez to create a permanent research team on the study of Roman mosaics. This team, which I (Prof. Neira Jiménez) am honored of have been part, managed the realization of the above mentioned *Corpus de Mosaicos de España* (CME), a work continued afterwards by its dear colleague, Dr. Guadalupe López Monteagudo (CSIC). In addition to the publication of 12 volumes of the CME, he presented numerous papers on the Hispanic, African and Near Eastern Roman mosaics in the most prestigious conferences on these topics, such as the International Congresses organized by the AIEMA or *L'Africa romana* conference, organized by the Centro di Studi sull'Africa Romana of the Università degli studi di Sassari, as well as in countless courses and seminars in other institutions and universities, such as the Roman Mosaic Seminar of the UC3M, to which he attended every year, without missing any of the 9 editions celebrated.

Prof. Blázquez was a firm believer in the work developed by AIEMA, having been named member of Honor of this scientific association. He also formed part of the editorial board of the Journal of Mosaic Research, where he published various articles, and presented papers in both the 11th International Colloquium on Ancient Mosaics, held in Bursa on 2009, and in the 5th Colloquium of AIEMA Turkey, held in Kahramanmaraş on 2011. Prof. Blázquez was a true lover of Turkey.

Prof. Blázquez was an unavoidable reference in the international scholarship on ancient mosaics, many colleagues who share our pain remember his vitality even in the XIII. AIEMA Congress held in Madrid on September 2015, where he gave the inaugural conference. As a testimony of his enthusiasm for the study of ancient mosaics, he was already thinking of traveling to the next AIEMA Congress scheduled for 2018 in Cyprus. Proof of his infinite generosity, he prepared

tirelessly until the end of his days a text on Diana in the mosaics of Roman Spain for X SMR, held in September 2016 at Universidad Carlos III de Madrid.

His decisive contribution to the study of antiquity has earned him numerous recognitions from many international academic institutions and associations: Fellow of German Archaeological Institute (1968), Board member of the L'Association Internationale d'Epigraphie grecque et latine (AIEGL), Member of the Hispanic Society (1974); Fellow of the Academy of Arts and Archaeology of Bologna (1980), Fellow of the Spanish Royal Academy of History (1990), Fellow of the New York Academy of Sciences (1993), Fellow of the Academia Nazionale dei Lincei (1994), Fellow of the Fine Arts Academy of Santa Isabel de Hungría (Seville) (1995), Fellow of the Real Academia de Bones Letres de Barcelona (1997), or Fellow of the Académie de Aix-en-Provence (1999), among others. He also received many prizes as the Franz Cumont prize from the Académie Royale de Belgique (1985), the Great Silver medal of Archaeology from l'Académie d'Architecture de Paris (1987), or the Cavalli d'Oro prize from Venice (2003). Prof. Blázquez was named *doctor honoris causa* by the universities of Valladolid (1999), Salamanca (2000), Bologna (2001), León (2005), and Universidad Carlos III de Madrid (2015), and received the *Orden del Mérito Civil*, one of the highest recognitions granted by the Spanish govern.

He was a genius as scholar, but also a genial person. For both reasons, colleagues, students, and friends of many countries, that have the fortune of meet Prof. Blázquez during his life, feel a great emptiness for the loss of our dear teacher.

Prof. Dr. Mustafa Şahin
Bursa Uludağ University

Prof. Maria Luz Neira Jiménez
Universidad Carlos III de Madrid

Archaeology / Arkeoloji

1 Simonetta ANGIOLILLO

A New Mosaic Workshop in South Sardinia?

Güney Sardunya'dan Yeni Bir Mozaik Atölyesi?

9 Oktay DUMANKAYA

Room and Corridor Mosaics from the Ancient City of Germanicia and its Iconographic Assessment

Germanicia Antik Kentine Ait Oda ve Koridor Mozaiği ve İkonografik Değerlendirmesi

27 Maria de Jesus DURAN KREMER

From the Roman Mosaic to the Portuguese Pavement: Continuity of an Artistic Expression in Time and Space

Roma Çağı Mozaiğinden Portekiz Döşemesine: Sanatsal Dışavurumun Zaman ve Mekân İçerisinde Devamlılığı

41 Mercedes DURÁN PENEDO

Iconography Related to the Mineral-Medicinal Waters in Hispanic Mosaics in Castilla, Aragón and Navarra

Castilla, Aragón ve Navarra'da Yer Alan İspanyol Mozaiklerindeki Mineral-Tıbbi Sularla İlgili İkonografi

- 63 Zaraza FRIEDMAN
The Boat Depicted in the Yakto Thalassa Mosaics: Is it a Dug-Out?
Yakto Thalassa Mozaiklerinde Betimlenen Tekne: Bir Kano mu?
- 79 Amir GORZALCZANY - Baruch ROSEN
Tethering of Tamed and Domesticated Carnivores in Mosaics from the Roman and Byzantine Periods in the Southern Levant
Güney Levant'ta Roma ve Bizans Çağlarında Yularlanmış Olan Ehil ve Evcil Etoburların Betimlendiği Mozaikler
- 97 Lihi HABAS
Early Byzantine Mosaic Floors of the Church at Ozem, Israel
Ozem Kilisesi'ndeki Erken Bizans Çağı Mozaik Zeminleri, İsrail
- 121 Gülgün KÖROĞLU - Emine TOK
Sinop Balatlar Kazısında Ortaya Çıkarılmaya Başlanan Erken Bizans Dönemi Döşeme Mozaikleriyle İlgili İlk Veriler
First Data on the Floor Mosaics of an Early Byzantine Church Being Excavated Recently in Sinop Balatlar
- 137 Filomena LIMÃO
The “Opusmusium - Roman Mosaics in Portugal” Academic Project: from Teachers’ Lab to Public
Portekiz'deki “Opusmusium- Portekiz'teki Roma Mozaikleri” Akademik Projesi: Öğretmenlerin Laboratuvarından Halka
- 143 Guadalupe LÓPEZ MONTEAGUDO
New Reading of the Mosaic in Noheda (Cuenca, Spain)
Noheda'dan Bir Mozağin Yeniden İncelenmesi (Cuenca, İspanya)
- 149 Maria Luz NEIRA JIMÉNEZ
On the Interpretation of Pothos in a Mosaic from the Antiquities Market with the Representation of Pelops and Hippodameia
Antika Müzayedesinden Pelops ve Hippodameia Betimli Bir Mozaikteki Pothos'un Yorumlanması Üzerine
- 155 Elda OMARI
The Roman Villa of Tirana (Albania) and its Mosaics
Tiran Roma Villası ve Mozaikleri (Arnavutluk)

- 173 Mª Paz PÉREZ CHIVITE
New Documentation Technologies: The “Mosaico de Otoño” of the “Casa del Anfiteatro”, Mérida, Spain
Yeni Belgeleme Teknolojileri: “Amfiteatro Evi’nden Sonbahar Mozaïği”, Mérida, İspanya
- 179 Luigi QUATTROCCHI
Common Aspects of the Mosaics of Sardinia, North Africa and Iberian Peninsula in the Light of Recent Discoveries
Son Araştırmalar Işığında Sardunya, Kuzey Afrika ve İber Yarımadası’nda Bulunan Mozaiklerde Görülen Ortak Özellikler
- 193 M. Pilar SAN NICOLÁS PEDRAZ
Technical and Artistic Aspects of the Roman Mosaic of Castulo (Jaén, Spain)
Castulo Roma Mozaïğinin Teknik ve Sanatsal Açılardan İncelenmesi (Jaén, İspanya)
- 207 S. Sezin SEZER
Prusias ad Hypium Akhilleus Mozaïği
The Achilles Mosaic of Prusias ad Hypium
- 225 Derya ŞAHİN - Mustafa ŞAHİN
Roma Mizah Anlayışının Roma Dönemi Mozaiklerine Yansıması
Reflections of Roman Humour on Roman Mosaics
- 239 Derya ŞAHİN – Nur Deniz ÜNSAL
Ontario Kraliyet Müzesi’nde Sergilenen Edessa Kökenli Bir Grup Mozaik Pano
A Group of Edessa Oriented Mosaic Panels Exhibited in Royal Ontario Museum
- 257 Felix TEICHNER - Irene MAÑAS ROMERO
The Mosaics from Abicada and Boca Do Rio (Portugal) - A New Perspective Thirty Years Later
Abicada ve Boca Do Rio (Portekiz) Mozaikleri - Otuz Yıl Sonra Yeni Bir Bakış Açısı

- 273 Ivo TOPALILOV
On the Eirene Mosaic from Philippopolis, Thrace
Trakya, Philippopolis Eirene Mozaïği Üzerine
- 287 Federico UGOLINI
A New Insight into the Iconography of the Civitas Classis Mosaic at Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna
Ravenna, Sant'Apollinare Nuovo'daki Civitas Classis Mozaïği İkonografisi Üzerine Yeni Bir Bakış Açısı
- 297 Miguel Ángel VALERO TÉVAR
New Representations of the Myth of Pelops and Hippodamia in Roman Mosaic Art
Roma Mozaik Sanatında Pelops ve Hippodamia Efsanesinin Yeni Tasvirleri
- 315 Sebastián VARGAS VÁZQUEZ
Cube Designs in Roman Baetica Mosaics
Roma Çağı Baetica Mozaiklerinde Küp Tasarımları
- 333 Véronique VASSAL
Iconographie et relecture d'une mosaïque gallo-romaine à décor multiple de Vienne (Narbonnaise)
Narbonne'dan Çok Dekorlu Bir Gallo-Roma Mozaïği'nin İkonografi ve Yeniden Okuma Çalışmaları
- Modern Mosaic Studies / Modern Mozaik Çalışmaları**
- 349 Hülya VURNAL İKİZGÜL
The Modernization of Mosaic Art in Turkey
Türkiye'de Mozaik Sanatın Çağdaşlaşması
- Book Review / Kitap İncelemesi**
- 361 Maja KRAMER
Los mosaicos de la Plaza de la Encarnación. Roma a Seville, Guadalupe López Monteagudo.
- 367 David PARRISH
Corpus of the Mosaics of Albania, Vol. 1, Butrint intramuros, Balkans' Mosaic, Marie-Patricia Raynaud - Agron Islami
- 371 Guidelines for Authors / Yazarlar İçin Yazım Kuralları

Roma Mizah Anlayışının Roma Dönemi Mozaiklerine Yansıması

Reflections of Roman Humour on Roman Mosaics

Derya ŞAHİN* – Mustafa ŞAHİN**

(Received 06 May 2018, accepted after revision 02 August 2018)

Öz

Bu makalenin konusunu, Roma Dönemi mizah anlayışının Roma Dönemi zemin mozaikleri üzerindeki yansıması oluşturmaktadır. Roma Dönemi mizah anlayışı çerçevesinde, Roma'nın eyaletlerine de yansımış eğlendirici öğelerin, zemin mozaiklerinde oldukça etkili bir biçimde kullanıldığı izlenir.

İnsanların eğlenmesine, gülmesine ve keyifli zaman geçirmesine sebep olan ifadeler, hareketler ya da objeler mizah olarak tanımlanabilir. İlerleyen teknoloji ve artan okuma yazma oranı, günlük yaşantımızda sözlü mizahın daha çok yer tutmasına sebep olmuştur. Mizah anlayışının geçmişi incelenmek istendiğinde, Antik Çağ'da yazılı kaynakları ve önemli filozofların eserlerini incelemek ve bunları arkeolojik verilerle birleştirmek yararlı olacaktır.

Roma halkının ya da eyaletlerdeki Roma kültürüne adapte olmuş toplumların mizah anlayışının tamamen birbiriyle benzerlik taşıdığı söylemek mümkündür. Geç Cumhuriyet Dönemi'nden başlayarak, İS 5. yüzyıla kadar, halkın komik bulduğu öğeler, özellikle mozaik döşeme örnekleri gibi görselliğe hitap eden sanatlarda, açık ve net bir şekilde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antik Çağ, mozaik, mizah, yazılı kaynaklar, filozoflar.

Abstract

The subject of this article is the reflection of Roman humour on Roman mosaic pavements. In the framework of the sense of humour in the Roman Period, it is seen that the entertaining elements also reflected in the Roman provinces are used in floor mosaics quite effectively.

Expressions, gestures or objects that cause people to have fun and laugh can be described as humour. Modern technology and increased literacy rate have created oral humour to take up more space in our daily lives. When it is desired to study the history of humour, it will be useful to examine the ancient written sources and the works of famous philosophers and combine them with archaeological evidence.

It is possible to say that the sense of humour of the Roman people or the communities that have been adhered to the Roman culture in the provinces is entirely similar. Beginning from the Late Republican period to the 5th century AD, the elements that the public find funny can be seen in visual arts, especially in the examples of mosaic pavements.

Keywords: Antiquity, mosaic, humour, written sources, philosophers.

* Derya Şahin, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle-Bursa-Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0021-4271>. E-mail: dsahin@uludag.edu.tr

** Mustafa Şahin, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle-Bursa-Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5153-1918>. E-mail: mustafasahin@uludag.edu.tr

Araştırmanın konusunu, Roma Dönemi mizah anlayışı içinde Roma'nın eyaletlerine yansımış eğlendirici unsurlarının zemin mozaikleri üzerindeki tezahürü oluşturmaktadır.

İnsanları eğlendiren, onların gülmesini ve keyifli vakit geçirmesini sağlayan ifadeler, hareketler ya da nesnelere mizah olarak tanımlanabilir. Gelişen teknoloji ve okuryazarlık oranının artması hayatımızda sözlü mizahın daha çok yer tutmasına neden olmuştur. Mizah anlayışı için daha geriye bakmak istersek Antik Çağ'da yazılı kaynakları, filozofların eserlerini ve arkeolojik buluntuları incelemek gerekir.

Örneğin Platon gibi bazı büyük filozofların mizaha değindiklerini biliyoruz. En etkili kahkaha eleştirmenlerinden biri olan Platon, mizahı rasyonel kontrolün üzerindeki bir duygu olarak ifade eder. Platon, Devlet adlı eserinde (388e) devletin muhafızlarının kahkaha atmaktan kaçınması gerektiğini söyleyerek, "*biri şiddetli kahkahadan kaçınırsa, şartları onu şiddet reaksiyonuna yönlendirir*" der. Platon, ayrıca, komediyi analiz ederken, gülünç şeylerin biraz kötülükten beslendiğine dem vurarak, komik olan şeylerin gayri ahlaki olduğunu ve bilhassa hor görünerek küçümsenmesi gerektiğini ileri sürer (Plat.Phil. 48-50). Bir şeylerle alay eden, onlara gülen insanlar, kendilerini daha zengin, daha iyi görünümlü olarak hayal ederler, çünkü kötü, cahilane ve ahlaklı olmayan şeylere gülmektedirler. Platon, bu nedenle ideal devletlerin kahkaha ve mizahı engellemek için komediyi sıkı bir şekilde kontrol altında tutması gerektiği düşünülmektedir (Plat.nom. 7: 816e; 11: 935e).

Platon'dan sonra gelen bazı Yunan filozoflarının da benzer şekilde komedi üzerine olumsuz yorumlarda bulduklarını görüyoruz. Durum komedisinde mizah büyük ölçüde özellikle bağlantılara ve şartlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi zaman izleyici kitlesi verbal esprilere anında geri bildirim yaparken, mizahın herhangi bir nesne üzerinden kişilere sunulmasındaki süreçler oldukça farklı işlemektedir¹.

Yunan kültüründe genellikle hoş karşılanmayan mizah Romalılarda nasıldı? Nelere gülüp, nelere kızıyorlardı? Bu sorulara cevap verebilmek için öncelikle o dönemi tahlil edip Roma vatandaşlarını anlamamız ve onlar gibi düşünmeye çalışmamız gerekir. Çünkü bir toplumun mizah anlayışı tamamen onun kültürel yapısına bağlıdır. Hayatı daha çekilir kılmak için etrafta eğlenceli bir şeyler aramak, insanlar için son derece önemli olmuştur. Tiyatro maskeleri, bir evin duvarında komik oyunları temsil eden sahneler, graffito yüzler, iskelet mozaikleri, banliyölerin hamamlarında bulunan cinsel içerikli betimler olasılıkla mizahın bir yansımasıdır.

Eğer Romalıları tanımak istiyorsak onların nelere güldüğünü iyi anlamamız gerekir. Mizah araştırması yapmanın tek yolu antik metinler üzerine çalışmak ve bunları arkeolojik verilerle birleştirmekten geçer. Ancak bu antik metinlerin çoğunda elitlerin neyi komik bulduğuna yer verildiğini görürüz. Bu açıdan bize en iyi kaynak arkeolojik buluntulardır². Özellikle görsel sanatlar elit olmayan kesimin mizah anlayışını çok güzel yansıtmaktadır. Pompeii ve Herculaneum evlerinin duvarlarında yer alan freskolar, karikatürize edilmiş kompozisyonlar ile konunun anlaşılmasına en güzel örneklerdir. Roma mizahı üzerine kapsamlı bir çalışma yapmış olan J. R. Clarke'a göre, Roma'nın neredeyse her yerinde mi-

1 Özellikle Grek vazo resimleri üzerindeki mizah anlayışını irdeleyen çalışma bu konuyla bağlantılı olarak oldukça dikkate değerdir. Detaylı bilgi için lütfen bk. Mitchell 2004: 3-32.

2 Görsel mizah anlayışı örneği hakkında yapılan ve Roma Afrika mozaiklerinden bir örnek içeren benzer bir çalışma için bk. Carucci 2011: 235-245.

Kompozisyonun Oluşturulması		Kompozisyonun İletilmesi	
Siparişi verenler kimlerdi?	Sanatçıların Özelliği?	Görsel Konteks	Hedef Kitle?
Sipariş Verenlerin Sosyal Statüsü: Elit Elit olmayan: Azatlı Özgür Köle Yabancı	Eğitim ve yetenek	Kompozisyonun Bulunduğu Yapı/Mekân Cadde Tapınak Triclinium / Yemek odası Mezar Ev Taverna Latrine Yürüyüş yolu	Seyircinin sosyal statüsü: Elit Elit olmayan: Azatlı Özgür Köle Yabancı
Sipariş Verenlerde Cinsiyetinin Rolü Sipariş Verenlerin Motivasyonları Mal/Servis reklamı Kutlama Töreni Eğlence Toplumdaki gerginliğin çözümü için ara buluculuk Kefaret Yarışma/Üstünlük sağlama Halk yararı		Kompozisyonu İzleme Şekli Yürürken Çalışırken Dururken Oynarken Yemek yerken Alışveriş esnasında Üzülürken Ziyaret ederken Defekasyon esnasında	Seyirci Cinsiyetinin Rolü: Seyircinin geçmiş deneyimleri. İmajın daha önce nerede görüldüğü. Tapınak Forum Tiyatro Sikke Ev Desen kitabı Alay/zafer
Patronların Kompozisyon Anlayışı: Bilinen/bilinmeyen model ya da kastedilen	Modele sahip olma: Modelin anlaşılması/ anlaşılmaması Modelin olmadığı durumlar: Gözlemlerden elde edilen yaratım. Çeşitli eserlerden alınarak ya da esinlenilerek oluşturulan model yaratımı.	Kompozisyonun boyutu ve ölçek Yakın görüş Uzak görüş	Seyircinin imajı anlaması: Modelin bilinmesi/bilinmemesi Tanrı ve tanrıçalar hakkında inanç ve inançsızlık imajları.
Eğitimli/eğitimsiz Sipariş Verenlerin meşguliyeti/mesleği	Eğitimli/eğitimsiz	Maliyet ve Kompozisyon durumu Kompozisyon üzerinde yazı kullanılması	Eğitimli/eğitimsiz Hedef Kitlenin meşguliyeti/mesleği

Tablo 1. Clarke'a göre Antik Roma görsel sanatının kabul ve üretim model şeması (Clarke 2007: 11 fig.1)

zah ve kahkaha ile karşılaşmak mümkündür (Clarke 2007: 52). Clarke, Roma mizahını kompozisyonun oluşturulması ve hedef kitleye aktarılması olarak iki ana başlıkta ele almaktadır (Tablo 1).

Kompozisyonun oluşturulmasında en önemli rolü sipariş veren ve sanatçı üstlenmektedir. Sipariş veren öncelikle sosyal statüsüne göre elit ya da özgür köle gibi elit olmayanlar olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Bu arada sipariş verenlerin cinsiyetleri de tasarımda önemli olmuştur. Mizah konusunun belirlenmesinde sipariş verenin reklam, kutlama, eğlence gibi gayesini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Modelin seçilmesinde ise bilinen bir örnek ya da mevcut olmayan bir model sipariş olarak verilebilmektedir. Elbette kompozisyonun tercihinde siparişi veren şahsın eğitim durumu veya mesleği gibi potansiyeli de önemli rol oynamaktadır. Sanatçılarda ise özellik olarak eğitim ve yetenekleri ön plana çıkmaktadır. Sanatçıların eğitilmiş olup olmamasından ziyade yetenekleri, özellikle hâlihazırda olmayan bir modelin siparişi olarak verildiği durumlarda kendini göstermektedir. Oluşturulan kompozisyonun iletilmesinde ise görsel konteks ve hedef kitle önemlidir. Öncelikle kompozisyonun tercihinde cadde, ev, taverna gibi bulunduğu yer önemlidir. Diğer göz önünde bulundurulması gereken bir husus izleyicinin yürürken, oynarken, yemek yerken gibi hangi pozisyonda kompozisyona maruz kalacağıdır. Boyut seçiminde ise tercih edilen mimariye dikkat edilmelidir. Örneğin tiyatro gibi seyircinin daha uzaktan algılayabileceği mekânlarda tasarımın büyük boyutlu, triclinium gibi daha küçük gruplara hitap edeceği mekânlarda ise daha küçük ölçekli olmasına dikkat edilmiştir. Eğer hedef kitle eğitilmiş ise görsel mizah verbal mizah ile de desteklenmiştir. Görselin kalitesini sipariş verenin mali durumu da etkilemiştir. Siparişi veren kadar hedef kitlenin de sosyal statüsü önemlidir. Hedef kitle gördüğü kompozisyonu yorumlarken geçmiş deneyimlerinden de faydalanmış olmalıdır. Bu durum betimin izleyici tarafından anlaşılmasını kolaylaştıran en önemli unsurdur. Elbette hedef kitlenin eğitim durumu veya inançlı olup olmaması da mesajın anlaşılmasında etkilidir.

Roma'daki mizahi anlayışın çok fazla değişime uğramadan Orta Çağ Avrupası'nda da devam ettiğini görüyoruz. Örneğin, saray erkânı, kifoğlu, lordozlu insanlar veya cüceler gibi vücut anomalisi olan insanlar tarafından eğlendirilmişlerdir. Bu durum yakın geçmişte de benzer anlayışın değişmeden devam ettiğini ve farklı veya anormal olanı komik bulduklarını açıkça gösterir.

Bu nedenle Antik Çağ mozaik sanatında mizah anlayışını Nilotik sahneler, apotropik ve küçük insan betimleri, aethiopes imgeler, elit sınıf mizahı, alt sınıf mizahı, cinsel temalı mizah gibi alt gruplara ayırmak mümkündür.

Aethioplular (Siyahi Afrikalılar) ve Küçük İnsan (Pigme) Betimleri

Aethioplular terimi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Aethioplular, Yunan mitolojisinde Hephaistos'un oğlu olarak da geçer. Yaşlı Plinius ise Aethiopia'nın "Zeus Aethiops"dan geldiğinden bahsetmektedir (Plin.nat. 6.184-187). Aethioplular yani ten renkleri koyu siyahi halklar ve küçük insan betimleri görsel sanatlarda ilk ne zaman yapılmaya başlanmıştır? Diğer bir ifade ile pigmeler Mısır Eyaleti'ne ne zaman yerleşmeye başlamışlardır? Bu sorular son yirmi yılda en fazla üzerinde durulan konular olmuştur.

Siyahi insanlar ve pigmelere ait betimler Roma sanatında ilk olarak Geç Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıkar ve İS 5. yüzyıla kadar varlığını devam ettirirler. Bunlar, kompozisyonlarda genellikle önemsiz işler yaparken görül-mektedirler. Bu durum aethiopl ve pigmelerin sanatçılar ve dolayısı ile görsel

sanat sayesinde toplumda kendilerine belli bir yer edindiklerine işaret etmektedir (Clarke 2007: 87).

Her iki betim aynı zamanda Romalıların, dolayısıyla Romalı sanatçıların Mısırlılara bakış şekline de işaret etmektedir (Res. 1). Böylece Romalılar kendi kültürlerindeki baskın yapının tam zıddını yaratmış olmaktadır. Daha açık anlatımla, sanatı kullanarak kolonilerinde “öteki” olarak gördükleri fertlere de toplum içerisinde şans vermiş olmaktadır (Clarke 2007: 87). Roma yaşantısında ötekiler ile ilgili tezatlıkları; medeniyet/barbarlık, beyaz/renkli, sakın/vahşi, akıllı/aptal, temiz/kirli, resmi din/batıl din, iffetli/iffetsiz gibi ifadelerde de görmek mümkündür.

Resim 1
Pigme Mozaïği, Menander Evi - *oecus*,
Pompeii.

Romalılar Akdeniz kıyılarında ele geçirdikleri toprakları yüzyıllar boyunca etkili şekilde kolonize etmişlerdir. Ötekinin, yani Romalı olmayanın tanımı sanatçılar tarafından oldukça farklı biçimde yorumlanmıştır. Bu nedenle “öteki” olarak kabul edilenler, görsel sanatlarda mutlaka “ideal Romalı tipinden farklı” gösterilmişlerdir. Bu amaçla ötekilerin proporsiyonları ve renkleri Romalı tipinden ayrıştırılmıştır (Clarke 2007: 88). Bu farklı görüntü ile Romalılar aynı zamanda kendilerini yüceltme fırsatı bulmuş olmaktadır. Bununla birlikte farklı renk ve görünüş diğer taraftan yeni bir mizahın doğmasına da neden olmuştur. Bilindiği gibi, Romalılar için siyahiler, pigmeler ya da vücut deformasyonları (lordoz, kifoz vb.) olan kişiler komiktirler (Levi 1947: 33 pl. IVa; Campbell 1988: 60-61 pl. 175) (Res. 2-3).

Ölüme Karşı Zevk

Roma günlük hayatında ölüm fikri yaşamdan zevk almanın (*yaşam conviviumları*) artmasına neden olmuştur (Dunbabin 2003: 132-140). Pseudo-Vergilian, “*copa*” şiirinde, Suriyeli bir hancının ağzından festivale katılanların hayatın tadına vararak keyif almalarını, bu arada ölüm imgesinin unutulmaz tınılarını duymayı öğütlemektedir. Bu dünya görüşü, Roma’da oldukça popüler olmuş, hatta abartılmıştır. Söz konusu mübalağa ile ilgili en güzel örnekler, büyük bir bölümü İÖ 1. yüzyıl ile İS 1. yüzyıla tarihlenen iskelet mozaikleri üzerinde bulunmaktadır (Dunbabin 2003: 133).

Resim 2
Şanlı Kambur Mozaïği, Kem Göz Evi,
Antiocheia, Hatay Arkeoloji Müzesi
(Cimok 2000: 35).

Resim 3
Siyahi Balıkçı Mozaïği, Takvim Evi,
Antiocheia, Hatay Arkeoloji Müzesi
(Cimok 2000: 44-45).

Pompeii’de bir evin *tricliniumunda* bulunan bir örnek üzerinde iskelet elinde içki kapları tutar şekilde betimlenmiştir (Res. 4). Bu tür kompozisyonlar olasılıkla insanlara ölümü hatırlatarak, onlara kısa ömürlerinde daha fazla zevk almayı telkin etmiştir (Dunbabin 2003: 133-134 fig. 78). Böylece Roma sanatında ölüm ve zevk gibi birbirinden farklı iki zıt kavram büyük bir başarı ile birlikte kullanılmıştır.

Ölüm korkusunun zevki tetikleme ile ilgili olarak Hatay’da 2013 yılında bulunan taban mozağına de vurgu yapmakta fayda vardır (Pamir - Sezgin 2016: 251-280). Bir otel inşaatının temel kazısında tesadüfen ortaya çıkan yedi mekândan birisi *triclinium*’a aittir. Odada kısmen tahrip olmuş yan yana üç panelden oluşan mozaik döşemenin ilk panosunda güneş saatinin önünde duran iki figür, diğer bir panoda Afrikalı bir figür ve sonuncu panoda ise bir yastığa dayanmış ve elinde içki kabı tutan iskelet betimi yer almaktadır. Kazıyı yapanlar tarafından İS 3.-4. yüzyıllara tarihlenen mozaiklerde, hem görseller, hem de yazıt ile ölüme vurgu yapılarak, mümkün olduğunca hayatın keyfinin çıkartılması tavsiye edilmektedir (Pamir - Sezgin 2016: 251, 266).

Resim 4
Şarap Sunan İskelet Mozağı, Vesta
Rahibeleri Evi, Pompeii, Napoli Ulusal
Arkeoloji Müzesi (Fotoğraf: Yazar).

Apotropeik Betimler

İnsanları kötü ruhlardan ve olumsuzluklardan korumak için yapılan ve insanlarda olduğu gibi yapıları veya mekânları da kötü göz ve nazardan koruduğuna inanılan tılsımlı sembol ya da figürlerden oluşan betimlere “apotropeik” denmektedir. Bu tür betimlerin insanları veya mekânları kem/kötü gözlere karşı koruduğuna günümüzde bile inanılmaktadır. Bu konuya en güzel örneklerden biri, Roma dünyasının en doğusunda yer alan Antiocheia’da bulunarak Hatay Arkeoloji Müzesi’nde korumaya alınan “Kem Göz Mozaïği”dir (Levi 1947: 33-34 pl. IVc; Dunbabin 1978: 161-162). Söz konusu mozaik panel üzerinde irice yapılan bir göz bulunmaktadır; üst göz kapağının üzerinde kuzgun, trident, pala ve akrep, gözün altına ise göze doğru ilerlemekte olan leopar, çıyan, köpek ve yılan betimlenmiştir (Res. 5). Aynı panoda sola doğru çift flüt çalarak ilerleyen fallik bir pigme de bulunmaktadır. Bu betimin hemen üzerinde “sen de” anlamına gelen *KAICY* yazısı yer almaktadır. Kıskaçlık, nefret ve düşmanlık anlamına gelen *INVIDUS*’a işaret eden bu kavram Ostia’da iki mozaik üzerinde daha karşımıza çıkmaktadır (Becatti 1961: 361, 191 pl. CXVII, CLXX). Apotropeik figürler koruyucu unsur olarak özellikle Kuzey Afrika mozaiklerinde sık tercih edilmişlerdir (Dunbabin 1978: 162).

Resim 5
Kem Göz Mozaïği, Kem Göz Evi,
Antiocheia, Hatay Arkeoloji Müzesi
(Cimok 2000: 37).

Kem gözlerden koruyucu silah olarak kullanılan apotropeik betimler arasında Gorgon Başı, gamalı haçlar, tridentler ve beşli çatalar, bazı tanımlanamayan bitki dalları, yunus, balık ve küçük deniz yaratıkları, kuşlar, *kantharoi* gibi betimler de bulunmaktadır (Dunbabin 1978: 164).

Tabu olarak Kabul Edilen Erotik Betimler

Antik dünyada Priapus ve Hermaphrodite gibi tanrılar ve onların etrafında geçen uydurma cinsel içerikli sunumların yanı sıra insanlar arasında geçen cinsel konular da mizah repertuarı içerisinde yer almıştır. İnsanlar tarafından oldukça eğlenceli bulunduğunu düşündüğümüz bu tür kompozisyonlara, genellikle evlerde veya taşra hamamlarında rastlanmaktadır (Clarke 2007: 163-227). Konuşulana nasıl kulaklar duyarsa, gözler de mizahı fark etmiştir. Mizah,

Resim 6
Afrikalı Banyo Hizmetkârı,
Menander Evi, Pompeii (I,10,4)
(Clarke 2007: pl. I).

günümüzde olduğu gibi, imparatorluk evlerinde veya elitlerin kontrolünde değil de bizzat sıradan halk tarafından şekillendirilmiştir. Bu nedenle mizah içerikli tabu sayılabilecek erotik betimler tanrılar için yapılmış tapınım alanlarından, halk hamamları veya latrinalarına kadar her yerde karşımıza çıkmaktadır (Res. 6).

Nilotik Sahneler (Resim 7)

Nilotik sahnelerle ilgili en önemli soru, bu sahnelerin pagan inancında bir manası olup olmadığıdır. Bu tür kompozisyonların kökeni Hellenistik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Bu nedenle çoğunlukla realist tasvirlerden uzak olup daha çok refah ve zenginliği ön plana çıkarmaya çalışan Nil ile ilgili sahnelerin egzotik özellikte olduğu ve dekoratif amaçlı kullanıldığı ileri sürülmektedir (Kitzinger 1965: 10). Yunanlar ve Romalılar için Nilotik sahneler Mısır'ı ve onun manzaralarını temsil etmektedir. Mısır kendisiyle övünen ve kendisini geri kalandan farklı gören egzotik bir ülke olmuştur. Anastasios gibi antik yazarların bahsettiği Nil, gübreyi getiren ve alegorik bir anlamı olan nehir olarak görülmüştür (Maguire 1987: 43-44; Hachlili 2009: 106-108). Bu nedenle de Nilotik sahneler de mizah konusu içinde ele alınmaktadır (Clarke 2007: 89).

Resim 7
Nilotik Sahne, İÖ 3. yy, Kuzey Afrika
<https://www.alamy.com/stock-photo-mosaic-panel-with-pygmy-roman-in-a-nilotic-scene-roman-italy-3rd-50939571.html>

Mısır topraklarının en erken tasvirleri muhteşem bir cennet şeklindedir. İÖ 100 civarına tarihlenen birçok ünlü örnekte, gösterişli çeşme yapıları, kamu yapılarının bir parçası şeklinde planlanmıştır. Yukarı Mısır'daki Nubia, yabancı ve fantastik yaratıkların birlikte sunulmasını ifade etmektedir. Bu nedenle Nilotik sahnelerde Aethioplolar genellikle avcı olarak görülmektedir. Nehir etrafında duran veya balık avlayan kayıkçılar tapınak ve saraylarla birlikte betimlenmişlerdir.

Süpürülmemiş Zeminler

Mizah konusu içinde almak istediğimiz bir diğer kompozisyon "*asarotos oikos*" adı verilen ziyafetten sonra henüz süpürülmemiş odanın zeminini gösteren betimdir. Bu gruba ait en güzel örneklerden birisi Vatikan Müzesi'nde sergilenen Heraklitos'un imzasını taşıyan mozaiktir (Res. 8). Muhtemelen bir yemek odasına ait olan ve İS 2. yüzyıla tarihlenen mozaik adını üzerinde yer alan yemek artıklarından almaktadır. Son derece yüksek bir gerçekçilikle betimlenen yemek artıkları arasında; balık kılçıkları, tavuk kemikleri, deniz kabukluları, ıstakoz kısıkaçları, yemişler, üzüm çöpleri ve atılmış bazı yiyecek parçaları yer almaktadır. Bu kompozisyonun orijini, olasılıkla lüks bir yemek ziyafetinden artakalanların konu edildiği Sosos örneklerine dayanmaktadır (Dunbabin 1999: 26 fig. 26).

Resim 8
Heraklitos imzalı *Asarotos Oikos*
Mozaïği, Roma Vatikan Müzesi,
(Dunbabin 2003: 66 fig. 33).

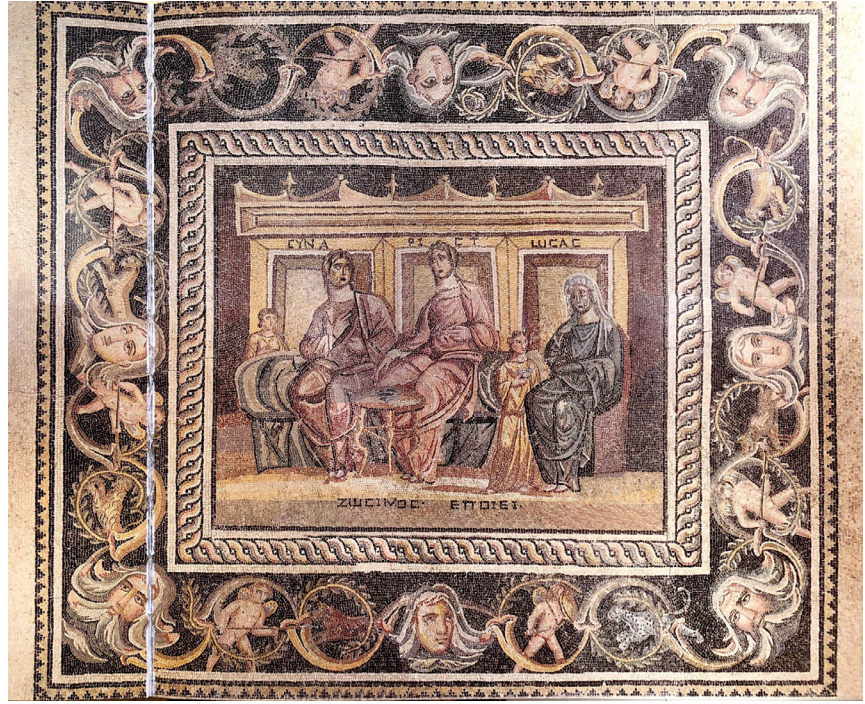
Komedi Oyunları

Mizah konusu içinde ele almak istediğimiz son kompozisyon, komedi oyunlarının betimlendiği sahnelerdir. I. M. Konstantakos tarafından 2005 yılında yapılan bir araştırmada, Yunan komedisi incelenmiş ve arkeolojik verilere göre komedinin içki ve *symposium* ile yakından bağlantılı olduğu öne sürülmüştür (Konstantakos 2005: 183-217). *Symposium*'da kölelerin içki içer şekilde gösterilmesi Yunan mizahına işaret etmektedir. İÖ 5. yüzyılda Pherekrates'in Korianno'sunda *hetairai* ile içkili parti düzenlenmesi, Menandros'un *synaristosai*'sında (kahvaltı) karşımıza çıkan düzensiz ve abartılı banket sahneleri veya Aristophanes'de kölelerin içki sahnelerinde yer alması bir çeşit eşitlik vurgusu yaparak mizaha örnek teşkil etmektedir (Konstantakos 2005: 206). *Symposium* sahnelerinde mizaha neden yer verildiği konusunda iki hipotez bulunmaktadır: Oldukça eski ve modası geçmiş olan birinci teoride *prothyron*'a girişte kapıların önünde bulunan revaklı verandaların betimlenmesi gösterilmektedir. Diğer varsayımda ise *thyromata*'ya giriş ön plana çıkmaktadır. İÖ 3. yüzyıla kadar Atina tiyatrolarında *scenelerin* bir üst katının bulunmaması, ikinci olasılığın daha geç dönemler için mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu kompozisyonun yansıtıldığı en iyi örneği, Dioskourides Mozaïği üzerinde görmek mümkündür (Konstantakos 2005: 201).

Hatay Arkeoloji Müzesi'nin 2007 yılında, Antioch am Orontes'in banliyösü olan Antik Daphne yerleşiminde yaptığı kazılarda, üzerinde Menandros'un komedi oyunlarının isimlerinin yazılı olduğu dört tane figürlü mozaik panel açığa çıkartılmıştır: Perikeiromene 1. Bölüm, Philadephoi 1. Bölüm, Synaristosai 1. Bölüm, Theophoroumene 3. Bölüm (Gutzwiller - Çelik 2012: 573-623). Söz konusu paneller üzerinde yer alan kompozisyonlar, İmparatorluk Antiocheia'sının zengin kültürel yaşamı içinde Menandros komedilerinin nasıl varlık gösterdiğini açıkça yansıtmaktadır (Gutzwiller - Çelik 2012: 573). Mozaik üzerinde yer alan geleneksel mizahi duruş ve jestlerden oluşan komik repertuarın yansıtılmaya çalışıldığı Menandros oyunları, eserlerden sadece soylu sınıf değil, ortalama eğitilmiş insanların da zevk aldığını göstermektedir (Gutzwiller - Çelik 2012:

615). Mozaikler üzerinde yer alan bu tasarım, diğer bir ifade ile mizahın, geleneksel mozaik tasarımı için alışılmamış bir uygulama olduğunun altını çizmek konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır (Gutzwiller - Çelik 2012: 616).

2000 yılında Zeugma antik yerleşiminde Gaziantep Müzesi Başkanlığı ve Nantes Üniversitesi'nden bir ekibin katılımı ile yapılan kazılarda Zozimos Villası olarak isimlendirilen bir villada bulunan zemin mozaïği de bu gruptaki örnekler arasında gösterilebilir (Res. 9). Üç nişli ve akroterli sahne binası önünde kadın maskesi takan üç figür yer almaktadır. Başlarının üzerinde “*synaristosai* / kahvaltıdakiler” yazmaktadır (Görkay 2015: 132). Bu oyun Menandros'un günümüze ulaşamayan bir oyunu olmalıdır.

Resim 9
Kahvaltıdaki Kadınlar Mozaïği,
Zeugma, Gaziantep Arkeoloji Müzesi
(Önal 2002: 60-61).

Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak Roma halkının ya da kolonilerdeki Roma kültürüne entegre olmuş toplumların mizah anlayışının tamamen birbiriyle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Merkezdeki anlayış farklılaşmadan eyaletlere de nüfus etmiştir. Geç Cumhuriyet Dönemi'nden, İS 5. yüzyıla kadar, elit olmayan halkın komik bulduğu unsurlar özellikle mozaik örnekleri gibi görsel sanatlarda açık bir şekilde izlenebilmektedir.

Aethioplular ve pigmeler, iskelet mozaikleri ile yaşamsal kutlamalarda ölüm imajının kullanılması, kötü ruhlara ve olumsuzluklara karşı tercih edilen apotropeik betimler, halk hamamlarında ve latrinalarda yoğun olarak kullanılmış erotik tasvirler, Mısır Nehri manzaralarının yer aldığı nilotik konular, komedi oyunlarından anlık hafıza tasvirleri ve son olarak tricliniumlardaki yemek artıklarının gösterildiği “*asarotos oikos*” temalı betimler Roma halkının mizah anlayışının en iyi temsil edildiği mozaikler olarak gösterilebilir. Gözler mizahi fark etmiş, dudaklar gülümsemiştir. Mizahi betimler ayrıca sınıfsal fark gözetmeksizin neredeyse tüm sınıfların eşitlenmesini sağlayan bir anlayışı da beraberinde getirmiştir. Bizi güldürebilen her şey bir zekâ göstergesidir. Belki de insanların hayata tutunabilmesi için, yaşamı biraz daha çekilir hale getirmesi için geçmişte olduğu gibi bugünde mizaha ihtiyacımız çok elzemdir.

Kaynaklar - Bibliography

- Becatti 1961 G. Becatti, Scavi di Ostia, IV: Mosaici e pavimenti marmorei, Rome.
- Campbell 1988 S. Campbell, The Mosaics of Antioch, Toronto.
- Carucci 2011 M. Carucci, "An Example of Visual Humour on a Romano-African Mosaic Putting Images in their Context", M. Şahin (ed.), XI. Uluslararası Antik Mozaik Sempozyumu, 235-245.
- Cimok 2000 F. Cimok (ed.), A Corpus Antioch Mosaics, İstanbul.
- Clarke 2007 J. R. Clarke, Looking at Laughter: Humor, Power and Transgression in Roman Visual Culture, 100 B.C.- A.D. 250, Berkeley.
- Dunbabin 1978 K. M. D. Dunbabin, The Mosaics of Roman North Africa, Oxford.
- Dunbabin 1999 K. M. D. Dunbabin, Mosaic of the Greek and Roman World, Cambridge.
- Dunbabin 2003 K. M. D. Dunbabin, The Roman Banquet, Images of Conviviality, Cambridge.
- Görkay 2015 K. Görkay, Geçmişten Günümüze Bir Geçit Zeugma, İstanbul.
- Gutzwiller - Çelik 2012 K. Gutzwiller - Ö. Çelik, "New Menander Mosaics from Antioch", AJA 116, 4, 573-623.
- Hachlili 2009 R. Hachlili, Ancient Mosaic Pavements Themes, Issues, and Trends, Leiden-Boston.
- Kitzinger 1965 E. Kitzinger, Israeli Mosaics of the Byzantine Period, New York.
- Konstantakos 2005 I. M. Konstantakos, "The Drinking Theatre: Staged Symposia in Greek Comedy", Mnemosyne 58, 2, 183-217.
- Levi 1947 D. Levi, Antioch Mosaic Pavements I-II, Princeton.
- Maguire 1987 H. Maguire, Earth and Ocean. The Terrestrial World in Early Byzantine Art, University Park-London.
- Mitchell 2004 A. G. Mitchell, "Humour in Greek Vase-Painting", RA 37, 3-32.
- Önal 2002 M. Önal, Mosaics of Zeugma, İstanbul.
- Pamir - Sezgin 2016 H. Pamir - N. Sezgin, "The Sundial and Convivium scene on the Mosaic from the rescue Excavation in a Late Antique House of Antioch", Adalya XIX, 251-280.